

100 років від дня народження НАДІЇ ФРІДЬЄВОЇ

Восени минулого року в Харківському державному інституті культури (ХДІК) пройшла конференція, присвячена 100-річчю від дня народження Надії Яківни Фрідьєвої. У вступному слові декан бібліотечного факультету доктор пед. наук Н.М.Кушнарєнко відзначила вагомість творчого доробку ювілярки та добру пам'ять, що вона лишила по собі. Доцент Т.П.Самійленко розповіла про історичний аспект праць Н.Фрідьєвої та її життєвий шлях.

Про Н.Фрідьєву як педагога, про її роль у підготовці кадрів йшлося у доповіді доцента С.Волкової. Багато випускників, яким вона дала глибокі знання, працюють і нині у різних куточках нашої держави та близького зарубіжжя.

Значний доробок Н.Фрідьєвої у розвитку бібліотекознавства як науки. Її погляд на цю проблему високо оцінив у 60-х роках німецький проф. Хорст Кунце, - відзначалося в доповіді доцента В.Мільман.

Старший викладач Н.Русавська присвятила доповідь вивченню Надією Яківною проблеми «Книга і читач». Високого рівня досліджень вона досягла в 30-ті роки, працюючи в Центральній робітничій бібліотеці (тепер це Національна Парламентська Бібліотека України). Плідним було й співробітництво з Українським науково-дослідним інститутом книгознавства (УНІК). У 60-ті роки дослідження з цієї тематики піднесли на новий щабель.

Доповідь «Н.Я.Фрідьєва і ЦНБ ХДУ» зробила Н.М.Березюк (ЦНБ ХДУ).

Колишні випускники Інституту поділилися спогадами про Надію Яківну.

Було організовано виставку праць Н.Я.Фрідьєвої та робіт про неї з фондів Інституту, Харківської державної бібліотеки ім.В.Короленка та ЦНБ Харківського державного університету.

Надія Яківна Фрідьєва належить до плеяди фундаторів бібліотечної справи, видатних бібліотекознавців ХХ ст. В її доробку більше 70 праць теоретичного та навчально-методичного характеру, які й сьогодні багато в чому актуальні. Понад 30 років Надія Яківна керувала кафедрою бібліотекознавства ХДІК, що сприяло формуванню когорти викладачів вищої школи, підготовці висококваліфікованих фахівців бібліотечної справи.

Її перші публікації «Техніка народної бібліотеки», «Керівництво для бібліотек» одразу привернули увагу фахівців. Так розпочинається її діяльність на терені підготовки бібліотечних працівників.

З 1921 р. Надія Яківна живе в Києві і працює інструктором з бібліотечної роботи, методистом Губполітосвіти, завідуючою кабінетом бібліотекознавства Центральної робітничої бібліотеки, плідно співробітничав з УНІК. У 1924 р. вона - делегат Всеросійського бібліотечного з'їзду, у 1926 - Всеукраїнського з'їзду бібліотечних працівників, бере участь у конференціях, нарадах, активно друкується в «Красном библиотекаре», підтримує найтісніші творчі зв'язки з редактором журналу М.А.Смушковою. На замовлення Головополітосвіти разом з своїм чоловіком Д.Баликою готує і видає працю «Изучение читателей.

Опыт методики» (перше видання - 1927 (Москва), друге - 1928 р.). Посібник активно використовується бібліотечними працівниками Росії та України.

Спільно з УНІК Фрідьєва займається проблемою вивчення книги й читача, часто друкується в «Бібліологічних вістях» (періодичне видання УНІКу) та «Трудах УНІКу». Її обирають науковим кореспондентом цієї установи. Кабінетом вивчення книги й читача та з її активною участю було розроблено «Анкету у справі дослідження стану бібліотек України та їхньої роботи з читачем» (1928). Соціологічне дослідження дало змогу виявити проблему «Книга - читач». Було проаналізовано (у 28 округах України) комплектування окружних бібліотек, обслуговування читачів (кількість та характер виданої літератури), відповідність літератури вимогам читачів, їх склад та методи вивчення книги й читача.

Аналіз понад шести тис. анкет виявив якісний склад, зміст, мову книжкових фондів, забезпечення бібліотек періодикою. Результати дослідження були вміщені в «Трудах УНІКу» (Т.2. «Праці кабінету вивчення книги і читача. Зб. 1»). Статті Надії Яківни («Центральні округові бібліотеки України (за матеріалами обслідування кабінету вивчення книги й читача при УНІКу», «Запис попиту як метод вивчення читача і український читач за матеріалами попиту УНІКу», «Читач кївських політосвітніх бібліотек у 1926/1927 рр.»), праці інших співробітників кабінету та

дослідження в цілому дали змогу зробити практичні висновки.

Фрідьєва активно працює в кабінеті бібліотекознавства, перетворивши його в методичний центр для бібліотекарів міста й округу. Про оцінку її діяльності свідчить диплом першого ступеня, яким вона була нагороджена за роботу в 1921-1928 рр. у Центральній робітничій бібліотеці.

Не склалося сімейне життя і подружжя роз'їхалося: Д.Балика - у Горький, Надія Яківна - у Харків (її запросили очолити кафедру бібліотекознавства у Харківському інституті політичної освіти (ХІПО), тепер - ХДІК. Вона була деканом його факультету з 1928 до 1931 р., в.о. професора до 1935 р.

Перші роки становлення вищої бібліотечної освіти досить складні. Хоча не вистачає спеціалістів-викладачів, колектив кафедри створює навчальні плани, програми. Ось тут у нагоді стає робота Н.Я.Фрідьєвої на курсах бібліотечних працівників у Томську й Києві.

30-ті роки - період розгрому української інтелігенції. І хоча Надія Яківна одержує звання ударника (стахановця), проте це не захищає її. На той час було репресовано її другого чоловіка, відомого діяча в галузі техніки. В інституті почалися арешти. Щоб врятувати Надію Яківну, ректор інституту І.П.Соловей радить їй перейти на практичну діяльність, і за його проханням Наркомос направляє її на роботу в ЦНБ ХДУ (1935 р.). Сам ректор був заарештований і загинув, загинув і його наступник, відправлена в заслання завідувача, яка прийняла у Фрідьєвої кафедру. Надія Яківна з вдячністю згадувала людей, що зберегли їй життя.

Перейшовши в ЦНБ, працювала завідуючою науково-бібліографічним відділом, заступником директора з наукової роботи; виступала на нарадах, конференціях. Була делегатом теоретичної конференції у Москві (1936). Єдина публікація цього періоду - нарис у збірнику ХДУ до 135-річчя вузу «Центральна наукова бібліотека Харківського державного університету. Історичний нарис» (1940). Це фундаментальна праця про історію і тодішній стан бібліотеки.

На початку війни Надія Яківна залишилася без роботи. Перебивалася випадковими заробітками, сім'я голодувала. Після звільнення Харкова вона знов працює в бібліотеці. До викладацької роботи повертатися не збиралась, проте студенти старших курсів умовили її, і Надія Яківна знову починає працювати на бібліотечному факультеті за сумісництвом в.о. декана і зав. кафедрою бібліотекознавства.

Фрідьєва працює над кандидатською дисертацією «Публічні, громадські й безплатні народні бібліотеки м.Харкова до 1917 р.», яку захищає 1954 р. в Москві,

хоча й не має вищої освіти (залишила інститут на четвертому курсі). Їй удалося довести, що рівень її підготовки вельми високий. Невблаганний ВАК здався.

В ХДІК Фрідьєва формує кафедру з висококваліфікованих фахівців. Під її керівництвом створюються навчальні плани, програми курсів бібліотекознавчого циклу. Відсутність підручників та посібників наводить на думку створити методичні матеріали актуальної тематики. У виданні «Очима студентів» висвітлюється передовий досвід упорядкування мережі бібліотек, організації відкритого доступу. Збірник праць викладачів під такою ж назвою (1960) починається статтю Надії Яківни.

У 1963 р. в Москві виходить монографія Н.Фрідьєвої «Жизнь для просвещения народа. О деятельности Х.Д.Алчевской». Використавши неопубліковані матеріали, автор проаналізувала півстолітню діяльність Христини Алчевської з вивчення читацьких інтересів і її роль у вирішенні питання про доступність класичної художньої літератури для широкого загалу.

Уже після виходу на пенсію Фрідьєва сумісно з З.В.Гімалдіновою готує розділ до навчального посібника «История библиотечного дела на Украине (1917-1932 гг.)». Великий фактичний матеріал з питань розвитку мережі бібліотек України, потягу народу до знань, активної діяльності бібліотек з питань ліквідації неписьменності, незважаючи на заідеологізованість, і сьогодні цінний.

Надія Яківна була цікавою людиною, і їй щастило на неординарних, талановитих людей. Спілкування з В.Артисевич, Д.Баликою, С.Комським, Х.Кунце, Ю.Меженком, М.Смушковою, колегами по кафедрі А.Ашукіним, Р.Гуревич, І.Кагановим, С.Волковою та іншими давало наснагу, сприяло творчому зростанню.

У 1966 р. Н.Я.Фрідьєвій було присвоєно звання заслуженого працівника культури УРСР, а в 1967 - відзначався її 50-річний ювілей роботи на бібліотечній ниві. Привітання колег, співробітників інституту, працівників наукових бібліотек республіки свідчили про невтомну працю Надії Яківни з виховання спеціалістів вищої кваліфікації. Студенти режисерського відділення С.Александров, О.Лунін, В.Олійник (керівник проф. О.Шимон) створили теплий, сердечний фільм «50 лет в строю», який на кінофестивалі любителів фільмів у Москві (1967) одержав золоту медаль.

Уже 12 років немає Н.Я.Фрідьєвої, але пам'ять про неї живе, її ідеї актуальні й нині. Всі, хто вчився у Надії Яківни і хто знає її публікації, високо цінять її талант дослідника, теоретика, педагога й людини.

Ніна Березюк

НАДІЯ ФРІДЬЄВА

Надія Яківна Фрідьєва була особистістю, про яку, перефразувавши відомий вислів, можна сказати: замінилих людей немає.

Народилася вона 28 листопада 1894 р. в Челябінсь-

ку, що на Оренбуржщині. Після закінчення гімназії з золотою медаллю вчителювала. В 1912 р. їде в Петербург, стає студенткою сільськогосподарського інституту. Матеріальна скрута, революційна обстановка змушують її кинути навчання і в 1917 р. повернутися в рідні краї. З 1917 по 1921 р. вона завідує бібліотекою в с.